

Το αρχαιολογικό έργο της Λ' ΕΠΚΑ το 2007

Γεωργία Καραμήτρου-Μεντεσίδη

Δρ Αρχαιολόγος

Προϊσταμένη Λ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Αιανή 2007: Ανατολικό Νεκροταφείο

Στο Ανατολικό Νεκροταφείο της Αιανής, μετά την ανασκαφή 80 τάφων το 1985-1986, ολοκληρώθηκε η έρευνα που ξανάρχισε το 2005 με την αποκάλυψη συνολικά 243 ταφών. Το νεκροταφείο εκτείνεται σε δύο πολυπληθείς γειτονικές συστάδες και μια τρίτη, δέκα ταφών, νοτιοανατολικότερα. Στη μεσαία συστάδα οι ταφές οργανώνονται σε δέκα σειρές λάκκων με την ίδια σχεδόν κατεύθυνση, οι οποίες, πλην δύο, ήταν συλημένες, ενώ ασύλητη εντοπίσαμε μόνο μία ταφή στην πρόσφατη έρευνα, που ανήκε στην ανατολικότερη συστάδα, στην οποία οι περισσότερες ήταν ασύλητες. Εκτός των ταφών και στα βορειοανατολικά της μεσαίας συστάδας αποκαλύφθηκε χώρος ελλειψοειδής, οριοθετημένος από απλό, ρηχό αυλάκι, που περιέκλειε ταφή. Πρόκειται πιθανόν για χώρο ταφής εξέχοντος προσώπου ή συγκεκριμένης οικογένειας, χωρίς να αποκλείουμε και την περίπτωση να οριοθετήθηκε για να γίνονται εκεί οι μεταθανάτιες τελετές. Οι λάκκοι περιείχαν ενταφιασμούς και για την εναπόθεση των νεκρών, όπως δείχνουν τα λίγα καρφιά, γινόταν μικρή χρήση ξύλινων φερέτρων ή φορειών. Η κτέριση γινόταν με πήλινα αγγεία και περιορισμένο αριθμό μεταλλικών αντικειμένων. Εξαιρετικά σπάνια πρέπει να ήταν τα χρυσά κοσμήματα και σπάνια, επίσης, τα νομίσματα, μολοντί φέτος σε δύο ταφές (τφ 162, 187) βρέθηκαν χρυσά ενώτια και σε έξι διασώθηκαν επτά νομίσματα (τφ 162, 164, 165, 167 με δύο, 185, 187), που συνολικά εντοπίστηκαν σε δεκαοκτώ ταφές.

Η ασύλητη γυναικεία ταφή 162 περιείχε 123 ζωικούς αστραγάλους τοποθετημένους περιμετρικά της νεκρής, με κανονικότητα της διάταξης που δεν έχει εντοπιστεί σε άλλο τάφο της Αιανής ή ευρύτερα, επτά μυροδοχεία, καθώς και άλλα πέντε πήλινα αγγεία, ανάμεσά τους πυξίδα με περιεχόμενο 66 γυάλινες και 4 πήλινες χάντρες, πινάκιο με μοναδική γραπτή σύνθεση. Η νεκρή έφερε στην παλάμη χάλκινο νόμισμα Κασσάνδρου (310-305 π.Χ.), σε δάκτυλο του αριστερού της χεριού φορούσε αργυρό δακτυλίδι με κυκλική σφενδόνη, ενώ πολύτιμο κόσμημα ήταν τα χρυσά ενώτια σε σχήμα λεοντοκεφαλής στα αυτιά της. Στην τφ 187 διασώθηκαν και άλλα δύο χρυσά ενώτια σχήματος ημισελήνου ή «βάρκας» που διαφέρουν στα μοτίβα της διακόσμησής τους και μπορούν να ενταχθούν στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ. Στην τφ 230 εντοπίστηκαν δύο αργυρά ενώτια σε σχήμα ωμέγα και απολήξεις σε κεφαλές φιδιών, παρόμοια με άλλα που έχουν εντοπιστεί στην αρχαϊκή-κλασική νε-

1. Ανατολικό νεκροταφείο Αιανής, πήλινο ειδώλιο πτηνού.

κρόπολη της Αιανής. Στη συλημένη τφ 166 ενδιαφέροντα κτερίσματα ήταν δύο ειδώλια περιστεριού, ιερού πτηνού της Αφροδίτης. Στην αντρική τφ 192 εντοπίστηκε ορθογώνιο ρηχό σκεύος από κράμα χαλκού και μολύβδου, με λαβή και μικρή φιάλη στο εσωτερικό του, όμοιο με άλλης ταφής στο ίδιο νεκροταφείο και ενός τρίτου ακέραιου χάλκινου από τη νεκρόπολη της θέσης Λειβάδια στην Αιανή, ενώ όμοιο έχει περισυλλεγεί από διάλυση τάφου στον Άγιο Χριστόφορο Εορδαίας. Τα αγγεία αυτά, άγνωστα από αλλού, εντάσσονται στον 4ο αι. π.Χ., έχουν εντοπιστεί σε ταφές γυναικών και ανδρών και τα ερμηνεύουμε ως αγγεία μείξης διαφόρων υλικών με χρήση ιατρική ή καλλυντική. Στην τφ 183 συναντούμε μάλλον το ίδιο αγγείο σε πηλό, ενώ στην τφ 203 εντοπίστηκε χελώνα.

Από το σύνολο των πήλινων αγγείων του νεκροταφείου τα πινάκια αποτελούν ξεχωριστή ενότητα ευρημάτων. Αντιπροσωπεύονται από 34 δείγματα σε όλο το νεκροταφείο, με ποικιλία γραπτής διακόσμησης από μεγάλες φυτικές συνθέσεις που φθάνουν στη μοναδικότητα και επιβεβαιώνουν την παράδοση της πρωτοπορίας των εργαστηρίων της Αιανής και τη διαχρονικότητά τους με συνέχεια, από την Εποχή Χαλκού ως τα ρωμαϊκά χρόνια, τόσο στην κεραμική και κοροπλαστική όσο και στην πλαστική και μεταλλοτεχνία. Οι κάλαθοι, επίσης ιδιαίτερο αγγείο του τοπικού εργαστηρίου της Αιανής, αντιπροσωπεύονται από 16 δείγματα, καθώς και τα αλατοδοχεία, οι κάνθαροι και τα κανθαρόσχημα κύπελλα.

Γρεβενά 2007. Η ανασκαφή σε αρχαιολογικούς χώρους που κατακλύζονται από το φράγμα Ιλαρίωνα στον μέσο ρου του Αλιάκμονα

Συνεχίσαμε τις σωστικές ανασκαφές με χρηματοδότηση της ΔΕΗ Α.Ε., οι οποίες άρχισαν το 2006 σε αρχαιολογικούς χώρους που πρόκειται να πλημμυρίσουν λόγω της κατασκευής νέου φράγματος στον μέσο ρου του Αλιάκμονα, λίγο μετά τα διοικητικά όρια Αιανής-Ρυμνίου και προς τα νότια και δυτικά εντός του Ν. Γρεβενών, ως συνέχεια του φράγματος της τεχνητής λίμνης Πολυφύτου που καταλαμβάνει εκτάσεις από την Αιανή ως το Βελβεντό. Οι ανασκαφές αναπτύχθηκαν σε πέντε θέσεις το 2007 και επιλέγουμε αναλυτικότερη αναφορά σε δύο, επειδή η έρευνα ολοκληρώθηκε, και συνοπτική σε τρεις, στις οποίες η ανασκαφή θα συνεχιστεί.

1. Ανασκαφή στη θέση Κτιο Διπόρου Δήμου Χασιών

Αποκαλύψαμε οικιστικά κατάλοιπα και πιο συγκεκριμένα τοίχους από αργολιθοδομή και χώρους δωματίων, καθώς και

μεγάλο ορθογώνιο κεραμικό κλίβανο, διαστάσεων 5Χ3,50 μ., περίπου, που δείχνει τις εργαστηριακές δραστηριότητες του οικισμού. Προϊόν του εργαστηριακού χώρου είναι το αποσπασματικό συμπαγές ειδώλιο με κορμό ζώου που το «ιππεύουν» δύο μορφές, των οποίων σώζονται τα πόδια. Το μεγάλο μέγεθος, οι αναλογίες του σώματος του ζώου και των αναβατών που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους, θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν στην υπόθεση ότι πρόκειται για μεγαλύτερο ζώο, ίσως ελέφαντα, και πιθανόν να προοριζόταν ως ανάθημα.

2. Ανασκαφή στη θέση Παναγιά Διπόρου Δήμου Χασίων

Πρόκειται για γειτονική με της θέσης Κτιο εγκατάσταση και μάλλον ανήκουν και οι δύο στον ίδιο μεγάλο οικισμό, που έχει τα χαρακτηριστικά μιας ευρείας πόλης που εκτεινόταν σε παραποτάμια περιοχή, αλλά συγχρόνως διέθετε χώρους κατοίκησης και καταφυγής στις πλαγιές γειτονικών λόφων. Η χρήση και των δύο θέσεων προγενέστερα (Ύστερη Εποχή Χαλκού, Εποχή Σιδήρου και Αρχαϊκή) τεκμηριώνεται από σποραδικά ευρήματα και τη χειροποίητη μακεδονική-δωρική κεραμική με αμαυρόχρωμη διακόσμηση. Στη θέση Παναγιά διαπιστώσαμε την ανυπαρξία οικοδομικών καταλοίπων κανονικού οικιστικού ιστού, παρά την αποκάλυψη πιθεώνα από πέντε πίθους στη σειρά και την αποκάλυψη κεραμικού κλιβάνου. Μπορούμε, προς το παρόν τουλάχιστον, να υποθέσουμε ότι στο χώρο

αναπτύσσονταν αγροτοποιμενικές εποχιακές εγκαταστάσεις πολύ πρώιμα και κυρίως κατά την ελληνιστική εποχή. Πολύ παλαιότερα, τον 6ο-5ο αι. π.Χ., θάφτηκαν και πέντε παιδιά σε ταφές διάσπαρτες στον ίδιο χώρο, που περιείχαν χειροποίητο κάρναρο, γυάλινες χάντρες, χάλκινους κρίκους και βραχιόλι, σιδερένιο καμπύλο μαχαίρι, χάλκινο αγαλμάτιο ίππου και πήλινο ειδώλιο προγαστορος νάνου, για το οποίο οι αρχαίοι πίστευαν ότι ήταν αποτροπαϊκό και προφύλασσε τον κάτοχό του από κακοποιές επιδράσεις. Ενδιαφέρον εύρημα θεωρούμε τον σκελετό αλόγου, 12 ετών περίπου, το οποίο σωριάστηκε και πέθανε παίρνοντας την εμβρυακή στάση.

2. Παναγιά Διπόρου, ταφή αλόγου.

αναπτύσσονταν αγροτοποιμενικές εποχιακές εγκαταστάσεις πολύ πρώιμα και κυρίως κατά την ελληνιστική εποχή. Πολύ παλαιότερα, τον 6ο-5ο αι. π.Χ., θάφτηκαν και πέντε παιδιά σε ταφές διάσπαρτες στον ίδιο χώρο, που περιείχαν χειροποίητο κάρναρο, γυάλινες χάντρες, χάλκινους κρίκους και βραχιόλι, σιδερένιο καμπύλο μαχαίρι, χάλκινο αγαλμάτιο ίππου και πήλινο ειδώλιο προγαστορος νάνου, για το οποίο οι αρχαίοι πίστευαν ότι ήταν αποτροπαϊκό και προφύλασσε τον κάτοχό του από κακοποιές επιδράσεις. Ενδιαφέρον εύρημα θεωρούμε τον σκελετό αλόγου, 12 ετών περίπου, το οποίο σωριάστηκε και πέθανε παίρνοντας την εμβρυακή στάση.

3. Ανασκαφή στη θέση Βρωμονέρια Παναγιάς Δήμου Δεσκάτης

Τόσο από τις επιφανειακές ενδείξεις όσο κυρίως και από την ανασκαφή, διαπιστώθηκε ότι ο χώρος κατοικήθηκε κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή εποχή. Τα οικιστικά κατάλοιπα και τα διάφορα κινητά ευρήματα, όπως πολλές αγνύθες μαζί, ανήκουν

σε χώρους καθημερινής διαβίωσης, ενώ υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ύπαρξης λουτρών. Εντύπωση προκαλεί η μεγάλη ποσότητα χειροποίητης κεραμικής, διάσπαρτης σε όλη σχεδόν την έκταση που ερευνηθήκε, και μας οδηγεί στο συμπέρασμα της ύπαρξης νεολιθικής εγκατάστασης στον ίδιο χώρο.

4. Ανασκαφή στη θέση Κεραμαριό Παλιουριάς Δήμου Δεσκάτης

Στη θέση αυτή ανασκάφηκαν τμήματα μεγάλου νεκροταφείου που εκτείνεται σε δύο λόφους. Στον **Ανατολικό Λόφο** ολοκληρώσαμε πέρσι την ανασκαφή με την αποκάλυψη 30 ταφών, που εντάσσονται στα αρχαϊκά και κλασικά χρόνια και, εκτός μίας, ήταν διαταραγμένες και συλημένες από την αρχαιότητα, και στον **Δυτικό Λόφο**, μετά την ανασκαφή 33 ταφών το 2006, που εντάσσονται κυρίως εντός του 4ου αι. π.Χ., συνεχίσαμε φέτος και αποκάλυψαμε άλλες 39, ανεβάζοντας τον συνολικό αριθμό σε 102. Στον Δυτικό Λόφο, από το σύνολο των 33 λακκοειδών ταφών ανασκαφής 2006, μόνο 3 ήταν ασύλητες και πολλές έφεραν έναν ή περισσότερους λίθους τόσο στο επίπεδο του ενταφιασμού όσο και πάνω από την ταφή, προφανώς ως επιτάφια σήματα, έθιμο που δεν εντοπίζεται στο χώρο των ταφών του Ανατολικού Λόφου. Συνολικά οι τάφοι περιείχαν 33 πήλινα αγγεία, τα περισσότερα μάλιστα προϊόντα τοπικών εργαστηρίων. Ενδιαφέροντα ήταν τα όπλα, τα κοσμήματα και τα διάφορα εξαρτήματα, ενώ βρέθηκαν και δύο ακέραια χάλκινα, πρόχους και κάρναρος με χυτό χείλος και ποδίσκο, ο οποίος αποτελεί το πρώτο αγγείο του τύπου στους Νομούς Γρεβενών-Κοζάνης. Από τις 39 ταφές, που αποκάλυφθηκαν φέτος και από τις οποίες μόνο 3 ήταν ασύλητες και μία με «επιλεκτική» σύληση, επαναλαμβάνεται το έθιμο της σήμανσης με πέτρες, ενώ αρκετές συγκεντρώσεις καύσης ερμηνεύονται ως υλικά που καίγονταν κατά τις νεκρώσιμες και μεταθανάτιες τελετές. Μάλιστα στις τφ 50 και 51 τα υλικά αυτά καταλαμβάνουν μεγάλη επιφάνεια των σκελετών και από τα καμένα οστά και τα κοσμήματα φαίνεται ότι υπήρξε πυρά επί τόπου ή ότι ενδεχομένως εναπόθεσαν μέρος της πυράς που έκαιγε ακόμη.

Ενδιαφέροντα ευρήματα ήταν τόσο το σύνολο των πήλινων αγγείων, που δείχνουν τη δυναμική ενός τοπικού εργαστηρίου, όσο και τα κοσμήματα και άλλα εξαρτήματα. Στα δύο χάλκινα αγγεία προστέθηκαν χάλκινη κοτύλη, που για πρώτη φορά εντοπίζεται στους Νομούς Κοζάνης και Γρεβενών, με συμπαγείς-χυτές λαβές και βάση, καθώς και χάλκινη λαβή κύλικας. Ένα χάλκινο δαχτυλίδι με ελλειψοειδή σφενδόνη φέρει παράσταση γυμνού τοξότη και σε μία ταφή των αρχών του 5ου αι. π.Χ. βρέθηκαν αργυρά ενώτια σε σχήμα ωμέγα με απολήξεις σε κεφαλές φιδιών, ενώ δύο όμοια είχαν εντοπιστεί και πέρυσι. Η ασύλητη υστεροαρχαϊκή ταφή 43 ανήκε σε γυναίκα, που έφυγε καταστόλιστη παίρνοντας και σύνεργα καλλωπισμού. Πρόκειται για δύο χάλκινες τριχολαβίδες και ωτογλύφανο σε ξύλινη θήκη, ενώ σε δεύτερη πιθανόν κοσμηματοθήκη υπήρχαν σιδερένια σπάτουλα, γυάλινη πολύχρωμη χάντρα, χάλκινος κρίκος και τοξωτή πόρπη. Τα ενώτια της ήταν αργυρά σε σχή-

μα ωμέγα με απολήξεις σε κεφαλές φιδιών, όπως και τα αργυρά βραχιόλια και τα δύο δακτυλίδια χάλκινα. Τα ενδύματά της συγκρατούσαν χάλκινες και σιδερένιες πόρπες και δύο χάλκινα κομβία, στο λαιμό έφερε περιδέραια από χάντρες γυάλινες με ποικιλία χρωμάτων, κεχρμπαρανιές, μία χρυσή, τέσσερις αργυρές σε σχήμα διπλού πέλεκυ και δύο οστέινες, από τις οποίες η μία είναι ουσιαστικά ανάγλυφη, αφού στο κυρτό μέρος του οστού παριστάνεται πρόσωπο θεότητας με πόλο στο κεφάλι.

Τα τέσσερα νομίσματα του νεκροταφείου στον Δυτικό Λόφο ήταν τρία Φιλίππου Β' με μορφή Απόλλωνα στον εμπροσθότυπο και ιππέα στον οπισθότυπο (β' μισό 4ου αι. π.Χ.) και ένα Φαρσάλου (β' μισό 5ου αι. π.Χ.) με κεφαλή Αθηνάς με κορινθιακό κράνος κατά τρία τέταρτα στον εμπροσθότυπο και στον οπισθότυπο Αχιλλέας έφιππος προς τα δεξιά, ακολουθούμενος από τον πεζό Πάτροκλο που μεταφέρει τα όπλα και πάνω η επιγραφή ΦΑΡΣΑΛΙΩΝ.

Με την ολοκλήρωση της ανασκαφής ενός νεκροταφείου αρχαϊκών και κλασικών χρόνων στον Νομό Γρεβενών, δεν μπορούμε παρά να επισημάνουμε για άλλη μια φορά την ιδιαίτερη σημασία του για μια περιοχή ανερευνήτη. Όπως συνέβη με την έρευνα στην Αιανή και τον Νομό Κοζάνης, καταργούνται και αναθεωρούνται οι παλιές απόψεις περί πολιτισμικής και κοινωνικής απομόνωσης σε πρώιμες εποχές, και σύμφωνα με τη νέα ιστορική φυσιογνωμία, όπως αυτή αποτυπώνεται από τα τεκμήρια της αρχαιολογικής έρευνας, ευρύτερα η Άνω Μακεδονία στον 6ο και τον 5ο αιώνα π.Χ. εντάσσεται στην πολιτισμική κοινή του υπόλοιπου ελληνισμού και χαρακτηρίζεται από υψηλό βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο με ποικιλία εμπορικών και άλλων σχέσεων και ανταλλαγών.

5. Ανασκαφή στη θέση Αγία Κυριακή Παλιουριάς Δήμου Δεσκάτης

Πρόκειται για χώρο με αραϊή κατοίκηση κατά την Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού, εξαιτίας και της διάλυσης από τις αρόσεις, αλλά και του τρόπου χρήσης του χώρου σε μικρές οικιστικές μονάδες. Στα οικιστικά κατάλοιπα περιλαμβάνονται μάζες πηλού που φέρουν και αποτυπώματα μικρών και μεγαλύτερων κλαδιών από την επάλειψή τους για να αποτελέσουν τα πλευρικά τοιχώματα σπιτιών, αλλά και λίθοι, κυρίως σε συγκεντρώσεις, από διαλυμένες κρηπίδες και διάφορες άλλες κατασκευές. Ιδιαίτερες τροφοπαρασκευαστικές κατασκευές εντοπίστηκαν δύο, μία κυκλική με περιχέλιωμα από πηλό και μία ορθογώνια επίπεδη εστία, διαμορφωμένη επίσης από πηλό. Διάσπαρτες εντοπίστηκαν τέσσερις ταφές, μία σε αγγείο (εγχυτρισμός) και τρεις λακκοειδείς με τους σκελετούς σε συνεσταλμένη-εμβρυακή στάση. Από τα κινητά ευρήματα ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν τα 34 αποσπασματικά πήλινα ειδώλια, ανθρωπόμορφα και αγκυρόσχημα. Ο αριθμός των ειδωλίων αυξάνεται συνεχώς με την πρόοδο των ανασκαφών στην περιοχή μας. Τα ειδώλια αυτά χρονολογούνται από το δεύτερο μισό της 7ης χιλιετίας π.Χ. και αποτελούν πολύτιμα ευρήματα για τη μελέτη της προϊστορικής ιδεολογίας. Τα αγκυρόσχημα, που αποτελούν ιδιαίτερη και δυ-

σερμήνευτη κατηγορία, εντάσσονται στην Εποχή του Χαλκού και παρόμοια έχουμε εντοπίσει στη θέση Κρουοπήγαδο Αλιάκμονα, παλαιότερα στα Σέρβια, ενώ ευρύτερα είναι γνωστά από το Αρμενοχώρι Φλώρινας και την Κεντρική Μακεδονία, τη Θεσσαλία, τη Χαιρώνεια, την Κόρινθο και την Ιθάκη.

Γρεβενά 2007. Η ανασκαφή στη θέση Ιβάνη Πριονίων Δήμου Γόργιανης

Στη Λ' ΕΠΚΑ, με αρμοδιότητα στους Νομούς Κοζάνης και Γρεβενών και έδρα το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αιανής, εδώ και τρία χρόνια διανύουμε τη δεύτερη φάση των μεγάλων σωστικών ανασκαφών που επιβάλλονται από τα μεγάλα δημόσια έργα, μετά την πρώτη τής περιόδου 1995-2001, που αφορούσε στις μεγάλες ανασκαφές, περίπου 70 στρεμμάτων, που επιβλήθηκαν κυρίως από την κατασκευή της Εγνατίας Οδού και των κάθετων αξόνων στον Νομό Κοζάνης. Τα έργα που επιβάλλουν τις σωστικές ανασκαφές στην περιοχή μας είναι πολλά και πολύμορφα και πέραν της κατασκευής των οδών του εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου, με νέες χαράξεις, βελτιώσεις και επεκτάσεις, είναι οι αγωγοί ύδρευσης και τηλεθέρμανσης και κυρίως τα διαρκώς επεκτεινόμενα λιγνιτωρυχεία και φράγματα της ΔΕΗ Α.Ε., έργα με χρονοδιάγραμμα πέραν της επόμενης δεκαετίας. Σε σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, πολλές φορές με ευρήματα πρωτόγνωρα και μοναδικά, αναδείχτηκαν θέσεις, όπως του Πολυμύλου, της Κοιάδας, της Ξηρολίμνης, της Ποντοκόμης, της Μαυροπηγής, του Μικρόκαστρου και του Αλιάκμονα στον Νομό Κοζάνης, της Παλιουριάς, της Παναγιάς, του Διπόρου και των Πριονίων στον Νομό Γρεβενών. Κατά το 2007 οι σωστικές ανασκαφές ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο σε μεγέθη, έφθασαν τον αριθμό των 12 (είχαμε ανέλθει και σε 15 το 1999) και απασχολήθηκε προσωπικό 500 εργατών, επί μήνες μάλιστα ο αριθμός των ταυτόχρονων ανασκαφών έφθανε τις οκτώ και το προσωπικό στα 400 άτομα. Τις ανασκαφές αυτές πραγματοποιούμε με την υποδειγματική μεθοδολογία της συστηματικής έρευνας και τη συμβολή ωρομισθίων εποχιακών αρχαιολόγων, των οποίων η εμπειρία μετρά από πέντε ως και δεκαπέντε χρόνια.

Πριόνια, θέση Ιβάνη

3. Ο χώρος της ανασκαφής στα Πριόνια Γρεβενών.

Η συνέχεια κατασκευής της Εγνατίας Οδού εντός του Νομού Γρεβενών και συγκεκριμένα του τμήματος Γρεβενών-Παναγιάς, επέβαλε τη διενέργεια σωστικής ανασκαφής σε δύο θέσεις, που ανήκουν στα διοικητικά όρια του χωριού Πριονίων του Δήμου Γόργιανης. Το 2005-2006 διενεργήθηκε η ανασκαφή στη θέση Παλιομονάστηρο Πριονίων και σε τμήμα ελληνιστικού οικισμού με δύο κλιβάνους και επτά ταφές, ενώ το 2005 η ανασκαφή στη θέση Ιβάνη, με οικισμό ελληνιστικών χρόνων που εκτεινόταν σε δύο διαδοχικά υψώματα με τον ενδιάμεσο χώρο, περιορίστηκε σε ό,τι είχε εμφανιστεί στη διάρκεια των πρόδρομων εργασιών και συνεχίστηκε τα έτη 2006 και 2007 στο ενδιάμεσο κοίλωμα, όπου οι αρχαιότητες εντάσσονται κυρίως στην Αρχαϊκή-Κλασική και στην Ύστερη Εποχή Χαλκού.

Η Υστεροελλαδική ΙΙΙ περίοδος ή ΥΕΧ τεκμηριώνεται από την εμφάνιση ποσότητας μυκηναϊκής κεραμικής, καθώς και χειροποίητης μακεδονικής αμαυρόχρωμης. Στη φάση αυτή ανήκουν οι συνολικά 18 πίθοι, τα λίθινα εργαλεία, τα πήλινα πήνια και τα υφαντικά βάρη. Οι υπόλοιπες αρχαιότητες ανήκουν κυρίως στα αρχαϊκά-κλασικά χρόνια και πρόκειται για χώρους με όγκους πηλού από διαλυμένες πλίνθους, λίθινες θεμελιώσεις, δύο αρχαϊκές λακκοειδείς ταφές κοριτσιών με πλούσια κτερίσματα, καθώς και διάφορα μικροευρήματα, κυρίως κοσμήματα. Η νεκρή τής τφ 1 συνοδεύεται από χάλκινη φιάλη, μελανόμορφο σκύφο και τα ενδύματά της συγκρατούσαν τέσσερις χάλκινες περόνες (δύο με περίτεχνη κεφαλή από επάλληλους πλαστικούς δακτυλίους και δύο με σπειροειδή κεφαλή), καθώς και σιδερένια περόνη που σώθηκε σε κομμάτια και λόγω της οξειδωσης αποτυπώθηκαν πάνω της ίχνη υφάσματος. Τα κοσμήματά της αποτελούσαν αργυρά ενώτια σε σχήμα ωμέγα με απολήξεις κεφαλές φιδιών, χάλκινο βραχιόλι από τρεις σπείρες και περιδέριο-μενταγιόν, από το οποίο κρέμονταν μεγάλη χάντρα από ήλεκτρο και αργυρό περίαιπτο, που και έχει κατασκευαστεί από έλασμα σε σχήμα ημισελήνου και συγκρατείται από κρίκο, και επιπλέον εντοπίστηκαν χάλκινος σφηνωτήρας και τμήματα χρυσού ελάσματος. Από το περίαιπτο λείπει το ένα πέρας λόγω διάβρωσης και διακοσμείται από σειρά εγχάρκτων κύκλων. Πρόκειται για φυλακτό με την ονομασία σεληνής, σύμφωνα με τον Ησύχιο, «Σεληνής, φυλακτήριον, όπερ εγκρεμάται τοις παιδίοις», και παρόμοια έχουν εντοπιστεί στην Όλυθο και στην Άκανθο-Ιερισσό. Στην ταφή 2 υπήρχαν δύο πήλινα αγγεία, μελανόφορφος σκύφος και μελαμβαφής αμφορίσκος,

και η νεκρή έφερε δύο αργυρές περόνες με κεφαλή σε σχήμα καρπού και δύο χάλκινες με σπειροειδή κεφαλή, φορούσε αργυρό δακτυλίδι με ρομβοειδή σφενδόνη, περιδέριο-μενταγιόν με χάντρες από ήλεκτρο, ενώ εντοπίστηκαν και τρεις χάλκινοι κρίκοι. Εξαιρετικά ενδιαφέρον εύρημα, εκτός

4. Πρίνια Γρεβενών, χάλκινο ενεπίγραφο δακτυλίδι.

ταφών, ήταν ένα χάλκινο δακτυλίδι με την επιγραφή ΧΑΙΡΕ ΚΑΙ ΣΥ. Εξίσου ενδιαφέρον εύρημα αποτελούν οι σκελετοί οκτώ ζώων, τριών αιγοπροβάτων και πέντε σκύλων, κάποιοι μάλιστα της ράτσας των μολοσσών, ενώ αποσπασματικά εντοπίστηκαν οστά από βοοειδή, χοίρους και ελάφια.

Δύσκολη είναι η ερμηνεία των καταλοίπων της δεύτερης μακράς περιόδου χρήσης του χώρου, ο οποίος, όπως διαπιστώνουμε, δεν προοριζόταν ούτε για κατοίκηση ούτε ως νεκροταφείο, παρά την ύπαρξη δύο ταφών. Συνεπώς απομένει ο χαρακτηρισμός του ως χώρου ιερού και χώρου αρχέγονης λατρείας, σε διάρκεια τριών αιώνων, περίπου. Προς την κατεύθυνση αυτή μας οδηγούν πιθανότατα τα ευρήματα, τα οποία μπορούμε να ερμηνεύσουμε ως αφιερώματα σε ημιυπαίθριο ή με πρόχειρες κατασκευές ιερό χώρο, για τον οποίο δεν επαρκούν τα στοιχεία για να αποσαφηνιστεί ο θεός ή οι θεοί που λατρεύονταν. Ίσως η θυσία και η προσφορά των σκύλων μας οδηγούν στην υπόθεση λατρείας της Αρτέμιδας, ως θεάς κυνηγέτιδας και Αγροτέρας, όπως ονομάζεται από τον Όμηρο, θεάς της φύσης, προστάτιδας των ζώων αλλά και των κυνηγών, λατρεία που αρμόζει στο ορεινό, δασώδες και άγριο περιβάλλον, το οποίο οι κάτοικοι της αρχαίας Τυμφαίας χρησιμοποιούσαν για μόνιμες και εποχιακές εγκαταστάσεις. Άγνωστοι μας είναι, βεβαίως, οι λόγοι και η ανάγκη εξευμενισμού της θεάς με τη θυσία ζώων, από τους πιο πιστούς φίλους και συντρόφους του ανθρώπου, μιας θεάς που εκπροσωπούσε το σεβασμό για τη ζωή ανθρώπων και ζώων και κάποτε απαιτούσε ανθρωποθυσίες επειδή δεν τηρούσαν οι σωστοί κανόνες του κυνηγιού. Από τον γειτονικό Νομό Κοζάνης μας είναι γνωστή η λατρεία της Αρτέμιδας, αφού αποτυπώνεται σε ανάγλυφη στήλη από το Βελβεντό και σε πήλινα ειδώλια και πλαστικές μορφές, κυρίως από την Αιανή, αλλά προπάντων είναι γνωστή από πολλές επιγραφικές μαρτυρίες, όπως αυτή με προέλευση το Παλαιόκαστρο Σιάτιστας, αλλά και από το ιερό του Απόλλωνα που ερευνήσαμε στη θέση Πόρτα Ξηρολίμνης, ενώ από το Καρυσχώρι είναι γνωστή με την επωνυμία Λοχία (Αρτέμιδι Λοχία), όπως αναφέρεται σε επιγραφή που προήλθε από χώρο ιερού, και ως Άρτεμις Αγροτέρα αναγράφεται σε επιγραφή με χώρο γενικής προέλευσης το διπλανό χωριό της Σπηλιάς στην Εορδαία.

Το εύρημα θεωρείται πολλαπλά σημαντικό για τον ως πρόσφατα ανερευνητο Νομό Γρεβενών. Για πρώτη φορά τεκμηριώνεται ανασκαφικά η μυκηναϊκή παρουσία, καθώς και η μακεδονική αμαυρόχρωμη κεραμική, της οποίας φορείς θεωρούνται τα μακεδονικά και δωρικά φύλα. Οι αρχαϊκές ταφές με τα πλούσια κτερίσματα, καθώς και τα διάσπαρτα μικροαντικείμενα, δηλώνουν την ύπαρξη οικισμών με ισχυρή οικονομία και κοινωνίες με ποικιλία εμπορικών και άλλων σχέσεων και ανταλλαγών με την υπόλοιπη Ελλάδα, που μαρτυρούν ότι η Άνω Μακεδονία από τον 6ο και 5ο αιώνα π.Χ. εντάσσεται στην πολιτισμική κοινή του υπόλοιπου ελληνισμού και χαρακτηρίζεται από υψηλό βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο.